

SUGRIŽTU

IRENA LUKOŠIŪTĖ-PETRAITIENĖ

Nuotraukos iš autorės ir Donato Lukošiaus archyvų

(Pabaiga. Pradžia 2012 m. Nr. 3, p. 47–52)

VENESUELOJE. AMERIKOJE. UDAIPURE

1965 m. laivu dailininkas Petras Lukošius grįžo į Venesuelą. Kad susigrąžintų kelionės išlaidas, laive nutapė kapitono portretą bei komendanto, vieno anglo ir žydės bei kai kurių kitų keleivių šaržus. Venesueloje išbuvęs vos pusę metų, gavo dokumentus ir išvyko į JAV – Andželo miestą. Čia, surengęs tris savo darbų parodas, gavo kvietimą profesoriauti Indijos Udaipuro aukštojoje mokykloje. Kvietimą priėmė ir, nieko nelaukęs, antrą kartą atsidūrė Indijoje.

1970 m. gegužės 18 d. iš Santa Monikos giminėms atsiųstame laiške Petras rašo: „Atvykau į Bombay. Pasitiko mane buvęs Rabindranath Tagorės universiteto mokslo metų studentas, krišna. Bombay išbuvome beveik savaitę. Po to traukiniu išvykome į Udaipurą. Čia vėl vizitai ir naujos pažintys. Kiek man apsidairius, pakvietė Vidgha Bhavan School (aukštoji mokykla), pats rektorius, vesti „Vakarų metodo meno kursas“ – tapybą ir architektūrą“. „Šitoj mokykloj dėstau anglų kalba, bet ir pats studijuoju jų meną ir hindi kalbą. [...] Esu visų gerbiamas – tiesiog ant rankų neša. [...] Butas buvo mokyklos dykai duotas, ir gyvenau kaip bajoras. Laikui bėgant supažindino su buvusiu Indijos karaliumi, King Bhagvan Singh (Udaipuro magnatas). Jam pareikalavus, turėjau kaip jo svečias apsigyventi pas jį palociuje (Sambhu Palace). Nuo to laiko jau prasidėjo mano nujaučiamos „auksinės“ dienos. [...]

Kartais su draugu nuvykdavau į kaimo bakūžes (jos yra panašios į mūsų ir dar turtingesnės sielos atžvilgiu), kur rasdavau indes, beaudžiančias drobes su lietuviškais spalvotais raštais. Senutė kalvaratu verpdavo, vaikai lenkdavo siūlus, kiti špūliuodavo. Taigi šitokioje aplinkumoj tiesiog galėčiau sukurti himnais giedančius paveikslus: čia jautėsi sielai lyg brangus radinys, pilnas vargo poezijos ir nepaprasto įkvėpimo bakūžės muziejus – tokioj aplinkumoj būdamas jaučiu sielos pilnatvę. Kiek čia spalvos, gilių minčių ir įkvėpimo!

[...] Taigi dabar iš mokyklos namo persikėliau pas kunigaikštį į palocių. Davė visą kilimais išklotą puikią studiją, visą aptarnavimą ir tarnus, kurie nešioja paveikslą (3 metrai ant metro 20 cm). Prisieis su rektoriumi tvarkytis dėl pamokų sumažinimo“ (Udaipuras, 1967-11-17).

„Kaip minėjau, tuos 2 metus pas Karalių išgyvenau auksiniu gyvenimu. Jam nutapiau iš jo palociaus apylinkės 3 peizažus 2,20 m ant 1,20 m. Nutapiau portretų, biustų ir 2 metrų aukščio 2 statulas iš jo karališkos giminės. Karalius rašė man su Naujųjų Metų pasveiki-



Petras Lukošius prie baigiamo Maharanos tėvo statulos karkaso

nimu, kad vieną statulą jau pastatė prie vieno centrinio Templo (iš viso apie tą templių yra 108 įvairaus dydžio ir grožio šventyklų). Buvo mane nusivežę, tai man padarė nepaprastą įspūdį – žilos praeities dvasinis indų pajėgumas. [...]“ (Udaipuras, 1970-05-18). [...]

Viename laiške, rašytame jau vėliau, Petras prisimena dar Vienoje kartą sapnavęs brolius Leoną bei Stanislovą su mamunėle, todėl buvęs tikras, kad jų jau nebėra tarp gyvųjų. Laiškų į Lietuvą Petras, anot jo, nerašęs „išvengdamas staigmenų iš Lietuvos gyvenimo“. Tačiau kartą, išgirdęs kukuojant gegutę, nusprendė pagaliau susirasti saviškius. Pirmiausia parašė laišką pusseserei Liudai – jokių atsakymo. Tada parašė į gimtuosius namus, vildamasis, jog ten kas nors vis dar gyvena. Ir koks buvo džiaugsmas, kai atsiliepė Agota Lukošienė. „Aš labai džiaugiuosi, kad šeiminkaujate tėviškėje. [...] Tave reikėtų vadinti „Tėviškės ramunėlė“, „Naujoji ramunėlė“. Petras susirūpinęs stebėjosi, kodėl ji su mažamečiais vaikais po vyro mirties pas svetimus vargelį vargo, o ne iš karto važiavo į Drūkčius, susirūpinęs klausinėjo, kas padeda ūkiškuose darbuose, dėkojo užauginus „vienintelį Lukošių“ (Donatą Lukošių – I. P.), kurį sakė laikęs kone savo sūnumi.

Petras nuoširdžiai džiaugėsi gavęs Lukošienės dukters ir žento – Irenos ir Vilhelmo Petraičių – nuotrauką: „Laiminga porėlė – tik aš, turbūt, nereikšmingas ir nelaimingas, kad negaliu sau „kompanijos“ surasti – net aplink žemės rutulį keliaudamas! Ar tai ne skau-

di mano dalis?! Vienintelis mano nusiramimas: „Oi dar daug liko man nukelauti, kad ir nerandančiam nė „sojos“ grūdo“. (Udaipuras, 1967.12.10). [...]

Tėviškės Petras niekada nepamiršo – mintimis, laiškais vis grįždavo į ją. Kartais, kaip šiame laiške, rašytame V. Petraičiui, lygina ją su Indija: „Tikrai atrodo, kad pavasaris artinas; Drūkčiuose klevai, obelys pradės žydėti ir prūdo gale prie akmens kertėje ieva žieduos maudysis. O bičių ūžimas ir paukščių čiulbėjimas – tikras rojaus koncertas. Be to, špokai ant špokinyčių sparnais tauškindami savo giesmių naujas melodijas išvedžioja ir gandras savo linksmu klegenimu aktyviai prisideda, retkarčiais gegutė užklydusi savo poetiškais aidais visus iki susižavėjimo nustebina. Tas viskas yra gana gražu, bet man atrodo lyg išdirbtas teatrališkas trafa-retas. Tuo tarpu tropinės gamtos giesmininkų melodijos neturi sau lygių! [...] Artinantis pavasariui indai net laikraščiuose poetiškus straipsnius apie „kojele“ (gegutę) rašo, poetiškų jos garsų laukia dar negimę, didi maži, jauni seni, numirę. Čia ji lyg naminis paukštelis: atskrenda prie namų, nutupia ant verandos ir užkuojuoja, arba mėgsta takais pasivaikštinėti – iki pat durų ateina. O žvirblis – lyg šeimos narys: suka lizdą už paveiklo ar ant lentynos, salione ar virtuvėje, „sėdasi“ ir už stalo, tik iš ten visad paprašomas „po stalu“. Rajastano simbolis yra povas. Pavasarį povai po žydinčias pievas kaip po jūrą su pasididžiavimu plaukioja. [...] Jeigu kas pasikėsintų užmušti, gali sulaukti bausmės iki mirties. [...] Paukščiai Indijoje yra žmogaus draugai: vaikšto tuo pačiu keliu, tik skirtingose pusėse.“ (Udaipuras, 1968-03-15)

Rūpėjo Petrai sužinti, kaip atrodo tėviškė: troba, sodas, birštvynai aplink. „Dėl tėviškės foto: būt labai man įdomu turėti jos žiemų vaizdų, pavasario ir rudens – kaip jie atrodo po tiek metų?“ (Udaipuras, 1967-12-10). „Tie grybai man net seilę traukia, lyg neišdygę – baravykai ir tos „lapilaižės“, kurios netoli lapių urvų susirinkdavo“ (tas pats laiškas). „Man būtų labai įdomu turėti foto iš trobos vidaus. Nes aš esu tikras, kad neteks jų matyti, be to, man būtų tik skaudus prisiminimas nebeturėti to, kas buvo matoma mano kasdieninėmis akimis. Tikrai būt nyku, tuščia ir liūdna. Juo žmogaus protas labiau išsivystęs, tuo jis yra visame kame jautresnis. [...] Taip aš norėčiau toj krosnies kertelėj atsisėsti ir Tau darant „kankolynei“ minklę (tada mamunėlė darydavo), aš vėl iš jos daryčiau viščiukus, eriuokus ir kitus gyvulėlius ir džiovinčiau ant krosnies, su džiaugsmu žiūrėdamas į savo vaikystės kūrybą! Tikrai!“ (Udaipuras, 1968-06-28).

Petras niekada neprašė artimųjų atsiųsti dovanų, anot jo paties, „dailės išdirbinių“. Tačiau viename laiške V. Petraičio paprašė surasti prieškarinę M. K. Čiurlionio monografiją, dabartinės sakėsi paprašęs „draugo Justo Paleckio“.

Šiuos du žmones likimas suvedė visiškai atsitiktinai. Tą susitikimą J. Paleckis yra aprašęs savo knygoje „Dviejuose pasauliuose“. Demonstracijos prieš tautininkus ir prezidentą Antaną Smetoną Kaune metu J. Paleckis buvo suimtas ir uždarytas vienoje iš Saugumo departamento kamerų. „Čia sėdėjo nepažįstamas žmogus su barzdele. Jis pasisakė esąs skulptorius Lukošius, neseniai grįžęs iš Italijos. Skulptorius jautėsi labai nelaimingas, sielojosi, kad atsidūręs šiame rūsyje per nesuspiratimą. Užėjęs į vieną krautuvikę kai ko nusipirkti (R. Kalpoko straipsnyje rašoma kitaip), o policininkai jį sučiupę, įgrūdę į mašiną ir atgabėję į rūšį.

– Aš visai nesikišu į politiką, nieko joje neišmanau, bijau jos. Aš neitras, pats tikriausias neitras, – atkakliai tvirtino jis aiškia žemaičių



Petras Lukošius prie savo sukurtos indų karžygio skulptūros. Udaipuras, 1967–1968 m.

tarme.“ (J. Paleckis, *Dviejuose pasauliuose*, Vilnius, 1983, p. 306).

Lukošių tąkart greitai paleido, tačiau atsitiktinai užsimezgsusia pažintimi su J. Paleckiu jis vėliau ne kartą pasinaudojo.

Petras visą laiką stengėsi neprarasti ryšio su Lietuva. Rūpinosi atsisūsdinti Vydūno raštus, lietuvių kalbos vadovėlius, guodėsi, jog Venesueloje termitai suėdė dalį „Lietuvių kalbos sintaksės vidurinei mokyklai“ ir todėl jam trūksta skyrybos ženklų skyrių, apie daugtaškį, skliaustus, kabutes. „Jeigu kur galėtumėte gauti, tai tik tą dalį man nurašykite. Mat aš pradedu primiršti lietuviškai, be to, ji gana įdomi. [...] Taip pat būt ne pro šalį Lietuvos gamtovaizdžių ar svarbesniųjų vietovių nuotraukų ar reprodukcijų, tik didelių knygų nesiųskite“ (Udaipuras, 1967-12-10).

Petras visada domėjosi savo artimųjų sveikata – jo laiškuose giminėms pilna patarimų, pagrįstų asmenine patirtimi, ir citatų, verstų iš angliškų laikraščių. „Aš turėjau pilve žaizdas, kolitą, artritą ir visą eilę nežinomų simptomų, bet šiandien juos esu išvijęs. Žinoma, [...] reikia ir atitinkamų sąlygų. Labai patogu laikytis dietos šiltuose kraštuose, kur apskritą metų visų rūšių šviežios daržovės ir vaisiai – tai yra labai svarbu [...]. Visos ligos ateina iš vartojimo

(Nukelta į 50 p.)



Petras Lukošius prie savo sukurtų skulptūrų. Udaipuras, 1967–1968 m.

(Atkelta iš 49 p.)

druskos ir mirusio (virto) maisto“ (Udaipuras, 1968-11-17). Laiške V. Petraičiui Petras pateikia įvairius gydymosi vaistažolėmis, daržovėmis receptus, vegetariškos mitybos aprašymą, pridėdamas kartu ir palinkėjimą: „Mano noras, kad visi būt sveiki kaip ažuolai“ (Udaipuras, 1968-09-23).

Suprantama, didelės įtakos gerai Petro sveikatai turėjo ir pati aplinka, ir griežta jo dienotvarkė, kurios jis visada neprikaištingai laikydavosi: „Udaipure kasdien saulė, jokie debesėlio ant dangaus ir aš kasdien po valandą saulės vonias imu, po to išsimaudau, žolių užkertu, trumpai nusnaudžiu ant kilimo ir vėl teptuku po „kūrybinį dangų“ vedžioju. Tikrai, mano akimis, norint ir vargingas, bet žavingas yra pasaulis!“ (Udaipuras, 1968-11-17). [...]

P. Lukošius, jau gyvendamas svetur, ne kartą griežtai pasisakė prieš kunigus ir krikščionybę, atvirai reikė savo tikėjimo ir Dievo sampratą. „Mano kelvedis yra Visata, kuri neturi nei akių, nei galvos, nei uodegos. Tai amžinai egzistuojanti medžiaga, įvairiausių formų, kaip fizinio, taip ir grožinio pavaldalo (medžiai, gėlės, paukščiai ir aš, kaip daleyte tos Amžinos Visatos). Tuo būdu, nėra kam lankstyti, verkšlenti (melstis). Ar ne? [...] Turbūt nėra gražesnio dvasinio pakilimo, kaip pas indus. Aš kartais žiūriu į jų karvių, medžių, paukščių, žvėrių, vandens, dangaus, planetų ir t. t. garbinimą. Bet juk visa tai yra Visatos daiktai, dalis, ir nieko nuostabaus. [...] Garbinti dievą, tai čia aš nesutinku [...]. Iš visų religijų kvailiausi išvedžiojimai yra italų. Aš Visatą ir jos gamtą su neišsamiomis šaltiniais daugiau negu dievinu. Šiandien aš, naudodamasis jos šaltiniais, turiu žydinčią sveikatą. Šiandien žmogus savo aplinką taip sumodernino, kad iš dalies ar padaro ją visiškai kenksmingą ir išsigelbėjimo pradeda ieškoti prietaruose. [...] Bet veltui, tai ne kelrodžiai“ (Udaipuras, 1968-11-17).

Kas suformavo tokias Petro pažiūras? Atsakymo turbūt reikia ieškoti jo vaikystėje. Jis augo religingoje šeimoje – motina buvo tretininkė, jos dėdė Senkus – žinomas kunigas. „Būdamas dar pradžios mokykloje per religinę pamoką kunigo paklausiau: „Kodėl ne tik velnias, bet ir Dievas žmogų veda į pagundinimą? Juk sakome: „ir nevesk mus į pagundą, bet gelbėk mus nuo pikto...“ Klebonas paraudo, suriko rūsčiai, griebė iš taukuoto užančio konvertą, paršė ir įdavė man parnešti tėvui. Tėvas, atplėšęs laišką, perskaitė ir, griebęs nuo gembės brizgilus, į stalą trinkt! – „Tai jau į bedievius

mokines! Ką tu pasakei klebonui?“ O mamunėlė kone nualpo, kad aš tokiu eretiku pradėdau tapti. Tėvas pagalvojęs jai ir sako: „Mat, mes visą amžių poterius kalbame ir nematom, kad ir Dievas tikrai į grieką veda, o Petris jau pradžios mokykloje pastebėjo“ (Santa Monika, 1970-05-18).

Dar vienas Petro vaikystės „incidentas“ šįkart – su Lieplaukės bažnyčios kunigu Jonu Strykumi: „Mane ant ambono viešai išvadinu bedieviu ir einančiu prieš Dievo galybę, kadangi aš pradėjau statyti perkūnsargius. Tai buvo mano kancėja, ir ne mažesnė kaip Galilėjui“ (Glendale, 1987-05-19).

Konfliktų su dvasiškiais būta ir vėliau, tad kas galėtų paneigti, jog jie taip pat buvo viena iš priežasčių, atstūmusių Petrą nuo Katalikų bažnyčios. Galiausiai savo giminėms jis vieną dieną paršė: „Tai mat, broliukai ir sesutės, mano Dievas yra labai platus: į kiekvieną daiktą pažvelgęs aš matau bažnyčią“ (Kalifornija, 1971).

Laiškuose giminėms į Lietuvą Petras dažnai rašė apie meną ir menininko, „amžinos visatos daleytes“, pašaukimą. Anot jo, „dailininko yra visai atskiras pasaulis: čia neveikia jokie apskaičiavimai ir jokie žmonių įstatymai, jo akis mato liniją ir formą, iki begalybės tobulą ir atvirksčiai, kaip ne dėkingą padugnę su visais užslėptais jos užkampiais. Menas yra neišsamių krypčių ir stilių atžvilgiu [...]. Paveikslas turi būti sukurtas taip harmoningai, kad žiūrovas galėtų žiūrėti į jį ištisas valandas ar dienas ir jam nenusbostų. [...] Taip kūrė Čiurlionis!“ (Udaipuras, 1968-12-14). „Mano koloritas yra stiprus. Tai išsivystė iš tropikų spalvų mirazų, kuriuos visą laiką gamtoje seku. Mėgstu kiekvieną daiktą idealizuoti, reikšti jį simboliškai. Nežiūrint to, kad mano tapyboje labai stiprios spalvos, paveikslai nenusibos, [...] o fotografinis realizmas atrodo „floho“ (lietuviškai būtų subliuškęs). [...] Aš nekreipiu dėmesio nei į teigimą, nei į neigimą mano kūrybos. Visuomet laikau būti pajėgus (negirtuokliauju, nerūkau ir nenaikinu savęs jokiais nikotinais) ir kiek galima, visu sielos pajėgumu, kūryboje susijungti su kiekvienu objektu, kad jį idealiai spalva aprengti (1968 m. gruodžio 14 d. rašytas laiškas).

Negailėdamas laiko Petras savo laiškuose vis mokė Donatą Lukošį, kaip reikėtų vertinti meno kūrinių: „Pirmu žvilgsniu turi matyti (nesvarbu, kad ir modernišką) jo bendrą toną: šiltų, šaltų spalvų, rytmetį, vidurdienį ar vakarę tapytas... Spalvų komponavimas duoda paveiklui pagrindinę reikšmę. Pvz., dienovidžio bendras tonas yra be kontūrų, šešėlių, pilkšvas ir lyg apmiręs. Rytmečio spalvinis tonas – šiltesnis, į balzganumą, su stipriais kontūrais ir šešėliais. [...] Geltona spalva – džiaugsmo, laimės, ateities... Žalia – vešlumo, gyvybinių siekimų, ramybės, poilsio... (tik nežinia, kodėl Čiurlionis žalią spalvą pavartojo „Laidotuvių cikle“ liūdesiui, nes liūdesiui reikšti – juoda ir tamsiai mėlsvai violetinė). Mėlyna – viltis, išsigelbėjimas, susikaupimas... Mėlsvai violetinė – liūdesys, pakasynos, išnykimas... Raudona – jėga, veržlumas, siekimai, tragedija, meilės aistros, karžygiškumas, nesulaikoma jėga“ (Udaipuras, 1968-12-14).

Petras pabrėždavo, kad, vertinant meno kūrinių, „niekada nereikia priekaištauti dailininkui už jo įsitikinimus, priklausymą vienai ar kitai partijai ar panašiai – turi būti kūrybingai išpildytas, nesvarbu – angelas, velnias ar Dievas... Taigi kad ir tos stacijos: nesvarbu, kad jos religinės. Svarbu yra tai, kad jos kūrybiškai nutapytos meno nesimokiusio paprasto kaimiečio – atliktas sielos darbas.“ (Santa Monika, 1972-02-01).

Laiškuose D. Lukošii Petras prisipažino, jog didžiosios jo sva-

jonės buvusios „Skulptūra, Tapyba, Architektūra ir Muzika“. Tokios svarbios ir brangios, jog rašė jas didžiosiomis raidėmis. „Iš smulkesniųjų pasiekiau stoliarystę, kalvystę, medžio drožybą ir inkrustaciją, keramiką, medžio tekinimą (net „tekorę“ buvau padaręs, kuri liko tėviškėje), laikrodininkystę, auksakalystę ir „dental“ techniką, ir beveik nesimokęs. Jeigu būčiau turėjęs savo gabumams tinkamą Tėvą, tai nežinia, į kokias aukštumas būčiau įkopęs“ (Udaipuras, 1968-04-09).

Petras gyveno svajonėmis [...] „tėviškėj padaryti ir iš skaitlingos šeimos sukurti kompozicijų tapyboj ir skulptūroj, ant brolių kapo pastatyti didžiulį akmenį su lietuviškais liaudies motyvais, o kultūrinį centrą (taip kaime sovietiniais laikais vadino buvusios Lukošių jaujos vietoje pastatytą pastatą – kolūkio brigados centrą - I. P.) pakelti meno kūriniais“ (Udaipuras, 1968-09-21). Tik visa bėda buvusi, anot menininko „kišenės reikalai, ir – kojos. Mano finansinė kišenė yra bohemiška. Nors aš pas karalių uždirbu neblogai, bet, iškeitus į dolerius, gaunasi tik dešimtoji dalis – visai menkas biznis. Tik tiek, kad kelionės nekainuoja“ (ten pat). Kelionėse, išvykose nutapyti portretai, peizažai ne tik teikdavo menininkui dvasinį pasitenkinimą, suteikdavo galimybę pasipildyti kūrybos šaltinius, bet ir padengdavo nemažą išlaidų dalį.

Tropikų gamta, šviesios, ryškios spalvos buvo dailininko P. Lukošiaus „sielos rojus“. „Nepakenčiu šalčio. Jeigu turėčiau pakankamai pinigų, būčiau, kur pavasaris randas – tikras žemės rojus yra ant drobės nemirštančius žiedus „tupdyti“ (Udaipuras, 1968-01-14). „Kasdien stebiu kiekvieną drugelį, didingus sakalus ant ežerų ir tarp palocijų bokštų sklandančius, beždžionių šuolius neišmatuojamus, dramblio žingsnius, žemę judinančius, ir mažą skruzdėlytę, kuri be nuovargio bėga vargo našta nešina“ (Udaipuras, 1967-12-10).

Kasdien eidamas į Vidgha Bhawana pro beįdžiūvančias vandens duobes su jose likusiomis žuvimis ir matydamas mirštančių žuvų agoniją, ne kartą yra šokęs jų gelbėti: surinkdavo besigalaujančias ir besiblaškančias žuvis į vandens termosą ir gabendavo jas pusę kilometro į Udaipuro ežerą.

Indija Petrai buvo nuostabiusias kraštas, kurį jis stengėsi bet kokiais progal pasitaikius kuo artimiau pažinti. Viename iš laiškų jis pasakoja apie kelionę po Indiją, į kurią buvo išsiruošęs su draugu ir jo giminaite



Petras Lukošius. „Mahal Agra“ (tolumoje – šventovė Taja (Tadž))

panele Ranavat Singh. Jie išvyko į Dargeliną, vieną gražiausių Indijos vietų, esančių Himalajų kalnų papėdėje, kur mistiškos terasos, žydyntys pasaulyje geriausios arbatos laukai ir didingas žemės Karalius Everestas. Iš ten – į draugo krišnos tėviškę Monhyr prie Gango upės, į Bengaliją, į Santiniketaną susitikti su buvusiais studijų draugais ir profesoriais.

„Mat kelionė nieko nekainuoja, [...] tad kodėl nepakeliauti! Juk žmogus gyvena vieną sykį pasauly...“ (Udaipuras, 1968-05-15).

Pirmasis sustojimas toje kelionėje – pas draugo draugą, „The Head Master of Hindi – Himalay – Higher School“ vadovą. Jiems aprodė mokyklos patalpas, kuriose vyksta užsiėmimai. Petrą nustebino paties vadovo gyvenamasis būstas toje pačioje mokykloje: viename mažame kambarėlyje ir miegama, ir valgis gaminamas. Viryklė – paprasčiausias kibiras, kurio apačioje esanti skylė atstoja pakurą, o vidus storai išlipdytas moliu. Kūrenama ši „krosnis“ medžio anglimi, o dūmai kartu su pelenais kyla aukštyn, išsiskaido kambarėje ir krisdami žemyn nusėda į viralą. Paragauti tik ką išvirto viralo Petras atsiskakė, tačiau jo draugas tašęs, kad net ausys linkusios. „Visur pas juos to nešvarumo iki ausų, bet tokio dar nebuvau matęs! Virtuvės lentynos – kalnais dulkių priaugusios ir nuo dūmų prikepusios – tikrai nuo Budos laikų! [...] Gretimai esančiame mažame kambarėlyje dirbti sutelpa 48 vaikai ir „mokytojas“. Suolų jokių nėra, tik mažytis stalielis ir kėdė mokytojui. Kam-

pe kartono gabalas, kadaisė buvęs nudažytas juodai. Tai rašomoji lenta. Mudu su draugu visą savaitę čia naktimis miegojome ant patiestų kilimų. Vieną rytą, kai apsirengėme, įėjo „Master“... skustis barzdos. Atsisėdo ant kėdės (jo kambarėje kėdės nėra) prie lango. Nusiskutęs pamuiles surenka pirštu nuo smakro ir tepa ant lango šono ir palangės (atrodo, kad skulptorius langą lipdo). Stebėjau retą sceną, juk galėju kaip žmogus atsinešti popieriaus, bet ne! Mačiau tą patį „Master“ pas studentus: geriausios dūšios jogas! Tas jų apsilėidimas viską pradžio“ (Udaipuras, 1968-06-28).

Tais metais Petro rašytuose laiškuose gali rasti ir daugiau kritiškų gaidelių apie Indiją. „Šį kartą ir man Indija nebeapatinka: tas jų nešvarumas ir „šventų“ karvių Udaipure be galo daug. Norint tą „šventą šūdą“ varždamiesi gaudo, bet vis tiek miestas lieka nešvarus. Šūdą sudžiovinę vartoja kaip kurą, ant „šventos“ ugnies verda ryžius. Karvės, kai dabar viskas išdžiūvo, gatvėse pusbadžiu gyvena: ryja popierius, koks fanatikas kai kada nuperka pundažolės, kad numarintų šventą jų alkį. O krautuvių ar turgaus vertelgos visada turi dviejų metrų bambuko lazda, ir kai šventoji ima artintis, tuoj per šonus... [...] Indų namai, kur yra akmenų, – akmeniniai, kur yra molio – plytiniai. Šiltose zonose bėdnieji turi pasistatę namus iš sąšlavų: maišų, palmių lapų, pintinių, kartono gabalų...“ (Udaipuras, 1968-03-15).

Tačiau, anot Petro, žmonės yra tikrai „auk-

(Nukelta į 52 p.)

(Atkelta iš 51 p.)

sinės“ sielos ir širdies. [...] Egoizmas čia neviešpatauja, jį neturi gobšumo: jei liko ryžių sauja diena – laimingi. [...] Indas pasiliks prie savo (susivienijimo su dvasiniu pasauliu), negu stos savo artimą dėl žemiškų interesų skriausti“ (Udaipuras, 1968-03-15). „Indų vaikas niekada nemes akmeniu paukšteliai ar žvėreliui, ir bendrai jie gerbia visą gamtą“ (Santa Monika, 1970-05-18).

Pakeliui iš Udaipuro į Kalkutos uostą Petras dar buvo sustojęs Gaya-Budos meditacijos vietoje, trumpam užsukęs į Santiniketaną, kur universitete susitiko su buvusiais kolegomis profesoriais. Vėliau dar aplankė prie Gando, 40 mylių už Kalkutos, gyvenantį Omearth, kurio visas turtas – indas vandeniui ir drobulė apsisiausti.

Sveikindamas giminaičius su Naujaisiais 1969-aisiais metais Petras jiems atsiuntė originalų darbą – ant medžio džiovinto lapo tankaus gyslų tinklo aliejiniiais dažais nutapytą paveikslą – nacionaliniais rūbais vilkinčią indę su šalia prisiglaudusiu ožiuku.

Pagaliau priartėjo atsisveikinimas su Indija.

Kalkutos uoste Petrą apėmė ypatingas jausmas. Nelengva buvo atsisveikinti su karaliumi, jo šeima ir udaipuriečiais. Po kelerių metų laiške V. Petraičiui jis rašys: „Šiandien tos studijos durys nebeatsidaro – likimas mus atskyrė, lyg voras supynė mirtinos tylos tinklą. [...] Liko tik gilus prisiminimas: kaip voveraitės žaisdavo apie mano kaklą ir paukšteliai tūpė ant delno. Visa tai buvo nepaprasto siužeto vaizdeliai. Nėra nieko gražesnio, kaip gamta.“ (Manila, 1969-02-06).

Petras ne kartą savo laiškuose prisipažino, kad keliaudamas po Rytus stebėjęs gamtą ir mokėsis iš jos, ji buvusi jo „profesorius, gyvenimo vadovas fiziniame gyvenime ir dvasiniame kilime...“ (Santa Monika, 1971-02-06).

Galiausiai olandų laivas „Rotri“ pamažu ima tolti nuo krantinės...

KELIONĖ Į JAV. LOS ANDŽELAS

Petras Lukošius į Amerikos prekybinį laivą įsėdo Kalkutoje 1969 m. sausio 18 d. ir vasario 28 d. jau buvo Los Andželo uoste. Laivas plaukė Gango upe, Indijos pakrantėmis pro Singapūrą, daug kur sustodamas, tad Petras turėjo progos pamatyti įvairius vaizdus ir žmones bei stebėti jų gyvenimą. Keliaujant lavu beveik visą kelią iki Los Andželo siautė audra. Anot Petro, tai buvę jam ne į naudą – negalėjo tapyti. „Nutapiau portretą vienam laivo „aficeriui“, dar norėjo kapitonas ir kiti laivo šefai, bet dėl audros tai buvo neįmanoma. Šiaip audra man buvo į sveikatą, nemažai škicų pasidariau – galėsiu nuostabių jūrų peizažų sukurti“ (Kalifornija, 1969-03-11).

Tame pačiame laiške V. Petraičiui Petras prisipažįsta, kad jis, nors ir būdamas 70 metų amžiaus, dar jaučiasi labai stiprus, „be jokių simptomų ir skaudėjimų, pilnas energijos ir siekimų. Kaip jaunystėje, 20 metų“. O laiške F. Morkienei, rašytame iš Santa Monikos, atskleidžia savo sveikatos ir gyvybingumo paslaptį: „Pas mane jokia virtuvė neegzistuoja. Nieko neverdu, viską valgau žalia: visų rūšių daržoves, vaisius ir riešutus. Negeriu jokių alkoholinių gėrimų, tiktai žalią vandenį (nevirtą). Taip pat nerūkau, negeriu kavos, kakavos ir arbatos – tik gryną šaltinio vandenį su citrina.“ (1970-05-18).

Los Andžele Petras apsigyveno pas kanadietę Samoshą. Netrukus pradėjo gauti užsakymų – nutapyti portretų. Tačiau tam, kad tave pripažintų, kad už darbą tinkamai mokėtų, kad kūrinius pirkėtų,

turėjo praeiti daug laiko. Petras dėjo daug pastangų, kad surengtų savo kūrybos parodą, kad „sugautų“ vieną kitą dolerį ateities kelionėms“. Nelengvos pastangos buvo apvainikuotos sėkme – 1969 m. rugsėjo 7 d. Los Andžele buvo atidaryta Petro Luko-Lukošiaus tapybos darbų paroda.

Pamažu Petras išgarsėjo kaip portretistas. Tapė jis tik amerikiečius, nes lietuviai esą buvę per daug šykštūs, jie, anot jo, „maną, kad „savo dolerius nusineš pas Abraomą“ (Santa Monika, Kalifornija, 1970-01-14).

Petras Indijos nepamiršto ir vis pasvajodavo: „jei pasisektų ekonominę plotmę, nusipirkti Pietų Indijoje, Pondicheri, sklypėlį ir tenai praleisti ramiai priešbraominės savo kelionės dienas“. Pondicheri yra garsus viso pasaulio religijų centras. Jame svarbiausią vaidmenį vaidina indų dvasinės meditacijos, kuriomis mielai seka ir kitos religijos“ (Santa Monika, 1969-10-14). Indijoje, anot Petro, kiekvienas, kad ir kokio luomo jis būtų, gali rasti susivienijimą su dvasiniu pasauliu. Tačiau tai padaryti pavyksta tik keletui iš milijono, tiems, kurie atsisako prisirišimo prie materialaus pasaulio.

Petras mėgdavo sakyti, jog žmogus, įvaldęs meditaciją, yra tikrasis dvasinio pasaulio gyventojas. „Aš tokio laipsnio niekada nematau pasiekti, bet tokių asmenų draugystėje mielai norėčiau būti. Esu pasiryžęs keliauti, kol sustos mano žingsnis. O mano liekanos tebus išbarstytos Gango upėje. Daugiau, negu poetiška – nuostabiai gražu ir įdomu būtų, jei taip įvyktų“ (Santa Monika, 1969-10-14).

Iš Udaipuro atvykus į JAV, Petrui reikėjo skubiai spręsti klausimą, kur toliau gyventi: grįžti atgal į Venesuelą ar likti JAV. „Esu Venesuelos pilietis ir USA rezidentas“, – rašo jis tame pačiame 1969 m. spalio 14 d. datuotame laiške. Amerikoje jis tikėjosi po dviejų metų gauti senatvės pensiją, tad galiausiai, nors ir kaip buvo gaila skirtis su nepaprastu šio krašto grožiu, jis apsisprendė palikti Venesuelą ir priimti Amerikos pilietybę.

Labai platus buvo menininko interesų ratas. Į tėvynę rašyti jo laišakai atskleidžia dar vieną dailininko būdo bruožą – blaškymąsi nuo vienos temos prie kitos, nuo vieno susidomėjimo objekto prie kito. Petras, susirūpinęs, jog panašios literatūros Lietuvoje trūksta, vertė į lietuvių kalbą laikraščių ir žurnalų straipsnius apie sveiką gyvenimą, mitybą, organizmo valymą. Siunčiamą medžiagą neretai paliustruodavo pavyzdžiais iš savo asmeninio gyvenimo, nevengė juose pats pasididžiuoti ir pasigirti laimėjimais: „Lapkričio 16 dieną man sukanka 71 metai. Nusifotografuosiu ir pasiųsiu jums nuotrauką – pamatysite, kaip atrodau, „žoleles“ tvarkingai gerdamas ir valgydamas. [...]“ (Santa Monika, 1969-10-14).

Petras niekada nepamiršdavo pasveikinti giminaičių Šv. Kalėdų ir Naujųjų metų proga, nuoširdžiai džiaugdavosi sužinojęs, jog kam nors gimė mažylis, domėjosi, kaip auga atžalos. Ypač gražiai Petras bendraudavo su Linute Petraityte: mergaitei adresuotus laiškus jis išmargindavo savo piešiniais, o gavęs iš Linos jos sukurtų darbėlių, parašydavo išsamius komentarus.

J. Paleckiui padedant P. Lukošius į Lietuvą Donatui Lukošiumi atsiuntė „Krymo stebuklo“ peizažus. J. Paleckiui į Maskvą Petras buvo nusiuntęs ir savo paveikslą „Trakų pilis“ – jo manymu, geriausias būdas ką nors perduoti į Lietuvą buvę per J. Paleckį. [...]

Petras džiaugėsi, kad greitai gaus JAV pilietybę ir 140 dolerių pensiją: „Tuomet prasidės mano gražioji kūrybinė gyvenimo dalis. Mielai norėčiau apsigyventi Indijoje, bet pensiją valdžia siunčia tik į Kanadą ir Meksiką. Gal pavyks kaip nors susikombinuoti...“ (ten pat). Galiausiai jam valdžia paskyrė 125 dolerių pensiją su galimy-

be gauti ją bet kurioje šalyje, išskyrus socialistinę – tokiu atveju reiktų specialaus JAV valdžios leidimo. Vis galvojo apie keliones.

Šalia kūrybos Petras nevengė ir kitų darbų: dirbo ligininėje stomatologo padėjėju, auksakaliu pas laikrodininką, o turėdamas laisvesnio laiko, ėmė dairytis ir medžiagos smuikui, kurį pasidaryti seniai svajojo. Kai vienam senienų muziejui Petras meistriškai atnaujino porą senų smuikų, muziejaus savininkas negalėjęs atsistebėti „didelio talento žmogumi aukso pirštais“ ir pasiūlęs jam dirbti pas jį restauratoriumi. Petras pasiūlymą mielai priėmė. „Mano gyvenimas – lyg pasakų ciklas. Reikia dirbti, ne žioplinėti, tuomet visiems busi reikalingas“, – džiaugdamasis ir didžiudamasis rašė jis V. Petraičiui (Santa Monika, 1970-06-14).

1971 m. pradžioje Petras laiške giminaičiams pranešė jog liepos 22 d. į Vilnių atvyks geras jo draugas – kanadietis, buvęs tarptautinio cirko magas Petras Samoshas. Tai esąs turtingas žmogus (todėl ir galys leisti sau tokią kelionę), be to, puikiai mokas kokį tuziną kalbų ir gerai kalbąs lietuviškai, tad jiedu dažnai traukdavę lietuviškas dainas ir giesmes. Laiške Petras pridūrė, kad per draugą perduos giminėms dovanų: Donato ir Linos portretus, lietuviškų peizažų, keletą įgrotų ir įdainuotų juostų: vieną – Donatui, kitą – Vilhelmui. Džiaugėsi sulaukęs ir panašių dovanų (lietuviškų įrašų) iš giminaičių: „Man buvo be galo nuostabu išgirsti laikrodžio mušimą, kuris man stipriai priminė praeitį... Aš keliauju po pasaulį, o jis nepaliauja belsti ir skaičiuoti mano kelionių valandas – tikras keleivio draugas! Taip pat malonu išgirsti poetiškus garsus visų jūsų išsireiškimuose, net Agota man palinkėjo: „Ne pro šalį būt ir tau pagulėti“ (Santa Monika, 1971-08-31). Ne mažiau svarbūs Petrai buvo ir draugo parvežti įspūdžiai iš susitikimo su Donatu bei Vilhelmu.

Gyvendamas JAV, Petras stebėjosi tenyškčių gyventojų darbštumu, ko, kaip sakė, nepastebėjęs Venesueloje ir Meksikoje. Ypač jis džiaugėsi ten esančia įvairiausių vaisių gausa, skaniomis braškėmis, kurių galėjai nusipirkti net rudenį (ir nepamiršdavo pridurti, jog jo dienos uždarbis – 16 dolerių – dabar jau leidžia jam laisvai pirkti).

Petrui rūpėjo įsteigti asmeninį muziejų. Jis kruopščiai kaupė eksponatus, į pagalbą šiam darbui pasitelkdamas ir Lietuvoje gyvenusius gimines: Agotos jis prašė atsiųsti mamunėlės paskutiniųjų gyvenimo dienų aprašymą, visų jo šeimos narių (išskyrus tėvą) gimimo datas, išlikusias nuotraukas.

Neapleido Petro ir dar viena mintis – išleisti liaudies dainų knygėlę. Primiršęs kai kurių Žemaitijos krašto dainų žodžius, rašė namiškiams, kad šie nueitų pas kaimynę Lukošienę – gal ši dar ką prisimenanti. Į gimines kreipėsi ir ieškodamas trūkstamų dainų natų: „Gal kur randasi senoviškų kaimo dainų knygutė? O gal Agota galėtų ką iš savo repertuaro parašyti? Svarbi būtų ir Linutės įdainuota juostelė. [...] Šioj knygutėj bus ir indų dainų vertimai, ir mano kelionės vargai ir džiūgavimai“ (Santa Monika, 1971-08-31). Liko neaišku, ar pavyko Petrui šį sumanymą įgyvendinti.

Stebina, kiek daug planų, sumanymų, darbų darniai rišosi į vieną tvirtą Petro kūrybinio gyvenimo grandinę. Dideliu samčiu jis iš gyvenimo katilo sėmė viską, ką tik buvo įmanoma sėmti.

1971 m. rugpjūčio 14 d. laiške iš Santa Monikos brolienei jis rašė, jog yra sukaupęs žinių apie mineralų savybes ir sėkmingai jas naudoja juvelyrikos darbuose. Tame pačiame laiške pasakojo ir apie savo „muzikas“ – kaip padaryti gerą smuiką, gyrėsi ką tik nusipirkęs saksofoną, kuriuo jau pradėjęs „triūbyti“: „tai dar vienas pretendentas į jau palyginti nemažo mano orkestrėlio (gaila tik, kad be orkestrantų) sudėtį“. Ant nuotraukos, Agotai Lukošienei išsiųs-



Petras Lukošius senienų muziejui restauruoja smuiką. Ant sienos – jo nupieštas Donato Lukošiaus portretas ir pradėtas piešti giminaitės Linos portretas

tos 1972 m. rugsėjo 19 d. iš Santa Monikos, skaitome: „Mano Dieviškosios Kalbos kolekcija susideda: 5 saksofonai, 5 klarnetos, 5 okarinai, 3 fleitos, 1 obojus, 1 akordeonas, 1 melodikos piano sistema (elektriniai vargonėliai – I. P.), 2 čeliai, 3 smuikai ir 1 barabanas. Padariau instrumentams sukinėjimą ir važinėjamą stovą viršuje su uždangalu nuo dulkių“. Jis pasirūpino viskuo. Kitaip negalėjo būti, jei kaip rašė, „muzika yra Dieviškoji kalba su savo nuostabiu raštu (gaidomis) ir su amžinybės garsais!!!!... [...] Čia tapymo pertraukoj kalba geltonasis tenorius dangišką melodiją. Ar ne smagu mano sielai šitaip ruoštis į Amžinąją kelionę? Deja, dar turiu žemiškos nemažai padaryti, nežiūrint, kad artinas 75 metai...“

Kitas laiškas rodo, kaip paskutiniiais gyvenimo metais keitėsi jo požiūris į religiją, žmogaus gyvenimą ir mirtį: „Pirmoji mano inkarnacija buvo Lietuvoj prieš 280 metų, po to – antroji, mat tuo laiku Lietuvos kultūrinis lygis buvo žemas ir aš negalėjau jokio mokslo įgyti. [...] Mano trečiasis gimimas (inkarnacija) buvo Indijoje. Matyt, kad turėjau gavęs kūną iš kultūringų, galėjau baigti meno mokyklą, tai ir nenuostabu dėl mano gabumų dabartinių: nes aš prieš tai jau buvau meną studijavęs, prieš 160 metų. Kadangi Indijoje greta gimnazijos einama pradinė dailystė, šaltkalvystė, siuvinimas ir rank-

(Nukelta į 54 p.)



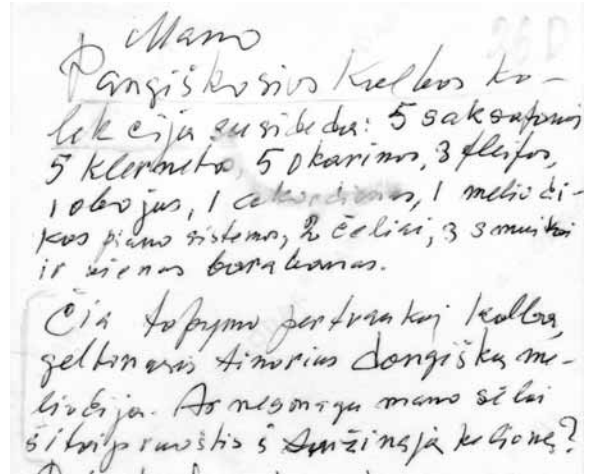
Petras Lukošius groja savo namuose prie surinktos muzikos instrumentų kolekcijos apie 1971-uosius metus

(Atkelta iš 53 p.)

darbiai, tai [...] aš juos Lietuvoj nesimokinęs puikiai dirbau. Kada aš nuvažiauvau pirmą kartą į Indiją, tai man tos vietos, kaip tėviškė – matytos ir pažįstamos. [...] Taigi po mano kūno apleidimo (mirties) Indijoje jau siela [...] laisvai skrajojo po kosminį dvasių pasaulį. Kitaip ir negalėjo būti, nes buvau gavęs sveiką kultūrą ir nebepridaręs aibę sunkių šunybų. Taigi siela jau buvo padariusi progresą į aukštesnį laipsnį. Dabartinė, 4-oji inkarnacija, yra statybininkas, architektas, o 5-oji bus mokytojas (profesorius). [...] „Tai mat, Broliene, tie visi faktai rodo nepaprastai įdomią žmogaus sielos evoliuciją: į Aukščiausią gėrį – Dieviškumo pasaulį ar, priešingai, – į žemiausią blogį – Šėtoniškumo pasaulį“. [...] „Tai mano visas gyvenimo tikslas yra nepražudyti savo sielos“.

Laiške, rašytame 1972 birželio 18 d. iš Santa Monikos, jis guodžiasi: „Broliuk! Aš pats žinau, kad esu blogoj padėty, negalėdamas pasišvęsti menui (buvo užsiėmęs kitais darbais – I. P.), bet nieko nepatriūbysi – dailininko darbai vertingi po mirties. Ar ne?“

Petrą kankino mintis, kaip įamžinti artimųjų atminimą Lieplaukės kapinėse. „Mano projekte turi būti: vienoj pusėj – Rūpintojėlis, kitoj – kuklus kryžiuokas, Leono ir Stasio bareljefai, taip pat ir Agotos, ir aš juos kalu [...] Mano manymu, jūs visai nesirūpinkite ir neskubėkite, nes gali kokia prošvaitė įvykti ir galimybės atsirasti paminklui pastatyti“ (Santa Monika, 1972-11-27). Netrukus Petras



Petro Lukošiaus laiško, rašyto giminėms iš Santa Monikos 1971 m. rugpjūčio 14 d., fragmentas

atliko ir dar vieną pareigą – laiške patvirtino brolio Stanislovo Lieplaukės bažnyčios stacijų autorystę.

Per mamutę paprašė Vilhelmo nufotografuoti trobos kambarius, ypač tą kambarį, kur dar klebetuoja laikrodžiai.

Nors buvo jau 75 metų amžiaus, namiškių paprašė atsiųsti jam anglų-lietuvių ir lietuvių-anglų žodyną, lietuvių kalbos gramatiką ir pridūrė, kad bus užsispyręs ir dar pasimokys.

Beveik po metų, 1974-ųjų sausio 11 d., Agotai parašė, jog jau esąs pensijoje. Tuo metu jis nepaprastai daug dirbo: mokėsi sanskrito ir anglų kalbų (planavo universitete studijuoti filosofiją), mokėsi groti įvairiausiais instrumentais, tobulino savo įgūdžius tapybos ir skulptūros srityje.

Vėliau kurį laiką giminės iš Petro laiškų nebesulaukdavo. Namiškiai Lietuvoje suserimo: „gal Petras susirgo?“. Nerimą išsklaidė metų pabaigoje atėjęs laiškas – kaip įprasta, išsamus ir dalykiškas: „Mano tolimesni planai: kitais metais liko priimti Amerikos pilietybę ir tuomet bus matyti, kurios krypties vėją pasigauti. Turiu begalinius planus ir nepaprastai didelius. Turiu kvietimą į Rytų Afriką – Tanzaniją – iš vieno profesoriaus, filosofo. Jis net mini kelionę apmokėti. Jeigu tas ir neįvyktų, bet tuos kraštus turiu pamatyti ir juose pagyventi. Kiek žinau, tenai gamta yra nepaprasto grožio. Jis (profesorius) yra toks baltas, kaip „bato aulas“, bet dangiškos širdies. Mūsų pažintis: aš studijavau Rabindranatho Tagorės universitete indų meną, o jis – jų filosofiją.“

Nežinau, kur sustosiu įvykdyti savo visų vargų „pėdsaką“. Ar Himalajuose, Meksikoj, Afrikoj ar Indijoje. Kadangi pasaulis „pražūtis katilė“ verda, nieko tikro nebeliko ant žemės. Taigi aš, gerai apgalvojęs, nutariau pasidaryti savo asmeninį muziejų (savo pėdsaką). Visas mano amžiaus galo gyvenimas bus sukoncentruotas po žeme, tame požemyje talpinsis mano kūriniai. Ten bus žymių pasaulio mokslininkų, neišskiriant rasės ar politinės krypties, portretai, biustai: Ghandi, Tagore, Leninas, Einšteinas ir kiti, taip pat – ir eiliniai, kurie prisidės stambiu piniginiu įnašu, ir net popiežius galės turėti savo abrozda. [...] Kaip jūsų visų nuomonė? Nes aš savo giminę irgi įamžinsiu [...] O ta varginga Drūkčių „žvaigždėlė“ buvo persekiojama ir niekinama ne tik kai kurių paprastų asmenų, bet ir klebonų, ir dar Tėvo... Man tokias temas palietus daros žiau-

rus vaizdas ir žiauri praeitis, šiandien nugalėta. Esu vainikuojamas svetimų kraštų!“ (iš laiško Petraičiams ir Lukošiams, rašyto Santa Monikoje 1974 m.).

Petras dirbo daug, anot jo paties, drūčiai, ir nebuvo vietos jokiame apsilaidimui. „Esu gana sveikas ir mokinuos, ką tik pajėgiu, nežiūrint į mano amžių. Viskas man patrauklu ir įdomu, tik politikos nemėgstu“, – rašė jis 1974 m. gruodžio 25 d. V. Petraičiui, iš Glendale atsiųstame sveikinime. O dar po metų pranešė: „Pas mane įvyko dideli pasikeitimai: esu jau Amerikos pilietis ir pakeičiau vardą. Juk lietuvių tikrieji vardai yra Audronė, Vygaudas, Gelūnė... Mūsų protėviams kryžiuočiai savo romėniškus vardus primetė. [...] Pasirinkau (vardą) iš senosios mūsų protėvių šaknies – sanskrito kalbos: Dhula – „Žemės dulkė“ ir pavardę Yatri – „Keleivis“ (Glendale, 1975-12-10). Tą pačią dieną rašytame šventiniame sveikinime, adresuotame Petraičiams, Petras džiaugėsi, jog visi jį „labai vertina už tokį gražų ir reikšmingą gyvenimo žingsnį, ir taip simboliškus vardus“, papasakojo, kad toliau studijuoja indų filosofiją, jogą.

Giminaičiams Lietuvoje Petro sprendimas pakeisti vardą ir pavardę buvo nelabai suprantamas. Vilhelmas Petraitis neiškentė nepasišaipęs iš Petro ir parašė: „Gavęs Jūsų laiškutį labai nustebau – rašo kažkoks nepažįstamas žmogus. Skaitau: Dhula... Žemaitiškai, kas yra dulios, arba kitur – vadinamosios dūlinės, žinau – grūšos; žinau cukrines, kiaušgrūšes ir kitas. Bet čia – Dhula. Ir tik skaitydama laišką išsiaiškinau, kad Dėdė – tai ne grūšė, bet tas pats padorus žemaitis, tik perkrikštytas – pakeitęs ir vardą, ir pavardę, pilietybę, nežinau, gal ir tautybę...“

Petro, rodos, neužgavo gana kandūs giminaičio žodžiai, nes kitame laiške, atsiųstame į namus, jis atvirai ir drąsiai dėstė savo požiūrį į gyvenimą ir Dievą: „Mano gyvenimas yra pasikeitęs, ir aš suradau savo sielos tikrąjį kelią, kurio jau nuo jaunumės ieškojau [...] Aš esu vienuolis, bet ne Vatikano, o Rytų, kuris pasitenkina ryžių sauja, nekrauna jokio turto, nesikiša į jokią politiką, [...] kiekvienam duoda sveiko gyvenimo pavyzdį“ (Glendale, 1978-05-19). Jis džiaugėsi pagaliau užbaigęs 5 metų jogos kursą ir pasakojo, kad, remdamasis paskutiniaisiais mokslo atradimais, svarsto apie žmogaus kilmę, smerkia inkvizicinį teismą, krikščioniškąją išpažintį. Jo manymu, vieninteliai indai esą pasukę teisingu keliu. „Kada ateis mano paskutinis atsidūsėjimas... su neapsakomu džiaugsmu iškeliausiu, bet nemirsiu, kaip visi. [...] Kad jūs, Mielieji, čia būtumėte, tai tikrai aš visus padaryčiau [...] nemirštančiais genijais! [...] Aš prašyčiau, kad mane vadintumėt mano pasirinktuoju vardu, nes kitaip jūs savo sielą kankinat: Dhula – dulkė, iš kurios yra sukurta ta neįsivaizduojama Begalybė. Yatri – keleivis, atkeliavęs į šį Žemės rutulį. [...] Aš nenoriu, kad per mano sielos asmenį būtų tas Petras niekinamas – Lietuvoj sako: „Petrai, ar skani klerkai“, „Petrai, kur tavo raktai?“ Man patarė toliau keisti pačiam pasirenkant vardus, nes tas vardas nevertas mano sielos ir Dvasios lygio. [...] dabar įžengiau į devintą dešimtį ir esu sveikas, kaip niekada“ (Glendale, 1978-05-19).

Šiame laiške jis prašė Agotos niekam nenurodyti jo adreso, nes jam galėsią rašyti laiškus tik Agota ir jos šeimos nariai. Tai buvo paskutinis Petro laiškas į Lietuvą.

O vėliau, kad ir kiek bebandėme, tolimos šalies vienuolyno vartai mums nebeatsidarė – Petras daugiau niekada nebeprašė. Galiausiai susitakėme su mintimi, jog jis, užsidaręs tarp storų mūro sienų, karštai medituoja.

1986 m. lapkričio mėnesį tuometinėje „Tiesoje“ pasirodė LTSR Injurkolegijos pranešimas apie JAV lietuvių laikraštyje „Draugas“ paskelbtą informaciją, jog mirė Dhula Yatri ir ieškomi velionio turto paveldėtojai.

Paaikškėjo, jog mūsų dėdė mirė gana keistomis aplinkybėmis – buvo rastas negyvas savo bute. Kodėl? Atsakymo į šį ir kitus su paskutiniaisiais Petro Lukošiaus gyvenimo metais susijusius klausimus ėmėsi ieškoti Vilhelmas Petraitis. Pirmiausia – Santa Monikoje. Jis parašė laišką artimam Petro Lukošiaus draugui P. Samoshui (su šiuo žmogumi V. Petraitis ir D. Lukošius buvo susitikę 1972 m. Vilniuje, prie „Gintaro“ viešbučio, kai jis viešėjo Lietuvoje). Laiške V. Petraitis jo paprašė papasakoti apie paskutinius dėdės gyvenimo metus, darbą, keliones. Klausė, kur ir kada jis mirė, kur palaidotas, kas ir kaip jį palaidojo. Labiausiai rūpėjo Petro kūrybinio palikimo – paveikslų, skulptūrų, jo darytų instrumentų – likimas, nes giminės turėjo viltį, kad Petras Lukošius-Lukas, kaip talentingas menininkas, originali asmenybė ir Lietuvoje bus pripažintas.

P. Samoshas neatsiliepė. Tada V. Petraitis kreipiasi laišku į Amerikoje gyvenantį notarą J. Kutrą (1973 m. jis patvirtino Petro liudijimą, jog Lieplaukės bažnyčios stacijas tapytos jo brolio Stanislavo), prašydamas išsiaiškinti, kas gali turėti pretenzijų į Petro palikimą. Ta pačia proga paprašė patikslinti ir vieną kitą detalę iš asmeninio dėdės gyvenimo.

Šis laiškas grįžo nepasiekęs adresato – buvo užrašytas netikslus adresas.

1987 m. V. Petraitis nuvažiavo į Maskvos Injurkolegiją. Ten sužinojo Juozas Kaributo, pranešusio Injurkolegijos Lietuvos skyriui apie Petro mirtį, adresą, ir sužino, kur saugomas velionio Petro Lukošiaus palikimas. Maskvoje buvo išsiaiškinta, kad artimiesiems Petras nepaliko nieko. Tai patvirtino ir Injurkolegijoje gauta Petro testamento kopija (anglų ir rusų kalbomis). Testamentas, kaip ir tikėtasi, buvo patvirtintas to paties notaro J. Kutros. Tai leido daryti prielaidą, jog notaras buvo artimas dėdei žmogus. Tada V. Petraitis dar kartą parašė jam laišką, prašydamas papasakoti apie paskutinius dėdės gyvenimo metus Amerikoje, apie jo paliktus dailės, skulptūros kūrinius, muzikos instrumentus, rankraščius. Laiške taip pat buvo abejonė, ar „The Mother Center“, kuriam galbūt atiteko visas velionio palikimas, tikrai sugebės deramai jį vertinti ir saugoti...

J. Kutra į laišką neatsiliepė.

V. Petraičiui parašęs Juozas Kaributas laiške prisipažino nebuvęs artimas Petro draugas, menkai jį pažinojęs – jiedu bendraudavę tik telefonu. Tiesa, Petras vis kviesdavęs užėiti, tačiau to J. Kaributui padaryti taip ir nepavykė. J. Kaributas pažadėjo padaryti ir atsiųsti kelių jam žinomų P. Lukošiaus darbų nuotraukas. Apie Petro mirtį papasakoti jis nedaug ką galėjo, nežinojo net tikslios jo mirties datos. Girdėjęs tik, kad jo kūnas sudegintas, o pelenai išbarstyti jūroje. Daug kas kalbėjo, jog Petras palikęs nemažai pinigų. J. Kaributas girdėjęs, kad Lietuvoje Petras turėjęs seserį. Norėjęs ją surasti, todėl ir įdėjo skelbimą į laikraštį. Pats jis sakėsi bandysiąs dar ką nors sužinoti apie P. Lukošių ir pranešti.

Tačiau daugiau J. Kaributas nebeatsiliepė. Taip be atsako liko daugybė klausimų, galėjusių paaikškinti ir sudėtingą menininko gyvenimą bei jo mįslingą mirtį.

Mes, jo artimieji, puoselėjame viltį surasti daugiau Petrą pažinojusį, jo darbus mačiusių žmonių. Tai turėtų padėti sugrįžti namo, į Tėvynę, į jos kultūrą įdomiam menininkui, ryškiai asmenybei.